

Stanovská, Sylvie; Kern, Manfred

Chvála milované ženy

In: Stanovská, Sylvie; Kern, Manfred. *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 129-136

ISBN 9788021063426

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128494>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IV. Chvála milované ženy

IV.1 Poznatl jsem sličné stvoření

- a) Píseň je zapsána v O, fol. 285^r a má jedenáct strof.
Strofy III. a IV. jsou vedle toho v lehké variaci zapsány v rukopisu T2, fol. 142^r a 142^v, obě tyto strofy uvádí Kopecký (1983, s. 35, č. 11) jako samostatný text.
Transkripce podle Lehára, s těmito odchylkami: V,2 toho nepromění] toho nepromienie O, nepromění L – VII,1 s věrú nad jiné] swieru nadgine O, nad jiné L – VIII,2 Z toho děkuji] stoho diekugi O, Děkuji L.
- b) Strofy sestávají ze čtyř sdruženě rýmovaných veršů, ideálně-typické schéma je: 8a/8a/8b/8b. Odchylyky zaznamenáváme v počtu slabik a v rýmech. Verše III,1, VII,4 a X,3 mají sedm slabik; II,2/4, III,2/3, VII,2, IX,1, X,2 a XI,1/2 mají devět slabik; V,2, VII,1 a VIII,2 deset slabik. Asonance nacházíme v těchto verších: II,3–4 (postavy-v ráji), VI,3–4 (zaslúžení – nad jiné) a XI,3–4 (pantie-chvíle).
- c) II,1 *bez pochlebnosti*: obvyklé vyjádření milovníka o upřímnosti jeho lásky III,2 a 3: *jsta, muožeta*: stč. forma duálu sloves *být* (inf.) a *moci* (inf.), dnes nahrazena 3. os. pl. prez. akt. (*jsou, mohou*).
VII,4 tématicky navazuje na strofu VI, v níž milovník zdůrazňuje svou věrnost. „Svou“ barvou, do níž se milovaná paní odívá, míní modrou barvu, která symbolizuje stálost v lásce (srovnej zde také strofu X.1; k milostné symbolice barev srovnej píseň III.3, str. II).
- d) Obširná chvála milované paní, která je v písni spojena s tématem milostného nářku (str. VI) a naučení o lásce (str. III a IV), je důvodem toho, že si milovník vyvolil za svou milovanou právě tuto ženu. V písni je zdůrazněna vzájemná věrnost, která je předpokladem ideálního milostného vztahu.
Strofa I chválí dokonalost milované ženy z vnější stránky (milé vzezření, krása) i z hlediska vnitřních kvalit (ctnost, vznešenost).
Strofa II pokračuje chválou a důrazem na upřímnou lásku, kterou milovník k milované ženě chová. Krásu milované ženy, která vychází z její vnitřní dobroty (obvyklé líčení dokonalosti ženy v evropské dvorské lyrice a v minnesangu) milovník v nadsázce označuje jako „andělskou“ a sám se při pohledu na svou milovanou domnívá, že je „v ráji“, tedy v místě nejvyššího blaha a štěstí.
Strofa III se zabývá – ve formě sentence – podmínkami ideální lásky: vnitřní souznění (zpodobněno jako *dvě srdci v jednom těle*) umožňuje milovat se *ve cti* (partneri si váží jeden druhého).
Strofa IV: Ideální milostný vztah vyžaduje, aby žena byla věrná.
Strofa V: Milovník vztahuje toto naučení na sebe a přeje si, aby mohl být partnerem takovéto ženy. Aby podnítl její lásku, utvrzuje ji o své věrnosti.

Strofa VI: V nejistotě, zda jej milovaná vyslyší, je vystaven žalu a touze a snaží se jí co nejnázorněji předvést svou věrnou službu. Proto říká: má služba je lepší než služba všech ostatních a náleží jí před všemi jinými ženami. Jako zdůraznění je zde užitá figura etymologica: *sluba, zasluženie, slúžím*.

Další strofy základní téma obměňují a zdůrazňují základní myšlenku písň. Strofy VII a X přinášejí motiv milostné barevné symboliky. Partnerka nosí modrou barvu a tím v milovníkovi vzbuzuje naději, že bude věrná, což je symbolizováno odpovídající modrou barvou milovníka (VII). V modré barvě ji milovník poznal a hned se rozhodl navěky jí sloužit (X).

Obsahově podobné jsou také strofy VIII a IX. Dokonalost milované (její důstojnost, ctnost a krása) je důvodem toho, aby jí milovník přede všemi *pannami i paními* byl navždy věrným partnerem. Děkuje proto Bohu, který je původcem jeho štěstí (VIII).

XI. strofa je dalším rétorickým umocněním tématu věrnosti: milovník věrně slouží své vyvolené po celou dobu svého života – odedávna až do smrti. Tímto způsobem propojuje dva tradiční topoi žánru.

S. Stanovská

IV.2 Slunce stkvúcé

- a) Píseň je zapsána v T2, fol. 140^r-140^v, text je nadepsán slovem *Forma*. Transkripce podle Kopeckého.
- b) Strofa sestává ze sdruženě rýmovaného čtyřverší, verše jsou osmislabičné; strofické schéma je 8a/8a/8b/8b. Dvojverší IV,3/4 vykazuje pouhou asonanci: *neproměním/podstúpím*. V počtu slabik zaznamenáváme odchylky v těchto verších: I,2,II,3, III,1, III,4, IV,1/2 a VII,2 jsou devítislabičné, III,2 a VI,1 jsou sedmislabičné, VII,4 je desetislabičný, II,4 a V,4 mají jedenáct slabik, verš V,1 je třináctislabičný.
- c) *Forma*: Je to název písně v rukopisu. Tento výraz se zřejmě vztahuje na krásné vzezření ženy, která je v písni opěvována. V,1 *děkuji tvé milosti*: Milovník zde děkuje za milé gesto své vyvolené. Výraz „Tvá milost“ se stal dvojnásobným teprve později: mohl pak označovat náklonnost milované ženy a pojmenování „Tvá milost“. Hned po tomto výrazu je v rukopisu zapsán v závorce dodatek *jako pánu* – je to další doklad toho, že milovaná žena byla oslokována mužským tvarem (podobně jako v písních I.7.I a III.2.XVII).

- d) Píseň opěvuje dokonalost milované ženy, pro niž chce milovník své vyvolené sloužit.

Strofa I je uvozena jarními motivy: *slunce stkvúcé*, květy. Květinové pole tu symbolizuje stav, ve kterém se milovník nachází (*mé srdéčko ktve jako v kvietí*) a také představa milované ženy je zřejmě včleněna do obrazu zářícího slunce. Její věrnost, symbolicky vyjádřená jejím modrým oděvem (srovnej k tomu píseň IV.1, strofu VII a X) je příčinou milovníkova vytržení a radosti.

Strofa II: Obdiv a chvála se vztahuje v hyperbole obrazných vyjádření na zevnějšek milované paní (*andělskéboť je zezřenie*) a na její osobnost (*rozkošnéboť jest stvořenie*); proto je její narození šťastným okamžikem. Slova chvály, kterými ji milovník opěvuje, mu mají zajistit kýženou „pozornost“: paní.

Strofy III-V tvoří argumentační celek: Služba a chvála milovníka je založena na skutečnosti, že jej paní může utěšit (III). Milovník ženu chválí a usiluje o ni, což je velmi elegantní spojení těchto dvou motivů. Milovník doufá, že z jejích úst uslyší *ochotné slůvce*, t. j. slovo náklonnosti. Milovaná žena má milovníkovi vytouženým způsobem také odpovědět (daruje mu srdce, bude mu věrná až za hrob) (IV), za což jí milovník emfaticky děkuje (*propustila jeho srdce z vězienie*) (V).

Ve strofě VII milovník děkuje bohu a chválí jej za dar, který představuje jeho vyvolená. Píseň se tak uzavírá.

V souladu s domněnkami dřívějších editorů zastáváme rovněž názor, že strofa VI nepatří k původní písni, protože vypovídá o škodlivých následcích ženské lásky, což se vymyká celkovému pojetí naší písně. Pokud by přece patřila k původní podobě písně, mohla by tvořit (velmi neobvyklé, ale možné) tzv. *revokatio* již řečeného obsahu: chvála paní by tak přešla v milostný nárek.

S. Stanovská

IV.3 Andělíku rozkochaný

- a) Píseň je zapsána v P 1, text je zaznamenán na vnitřní straně předního příděští, s melodií. Transkripce podle Lehára.
- b) Jedná se o jednostrofoou píseň, sestávající ze sedmi veršů s identickým rýmem. Počet slabik ve verších kolísá (8/8/6/7/10/10/7).
- c) V.1 rozkochaný: toto adjektivum se v nové češtině již neuzívá, je příbuzné s adjektivem okouzluující, nádherný, milý, překrásný, příbuzné je např. sloveso „kochat se něčím“.

V.5 Zdrobnělý výraz *kvietek* může v češtině znamenat „květinu“ i sám „květ“.

- d) Tato jednostrofa píseň obsahuje i při své krátkosti nejdůležitější motivy milostné písně dvorského charakteru (chvála paní, motiv vyvolení za milovaný objekt, milostnou službu). K tomu přičtíme hyperbolicky formulovanou chválu ženy, jejíž součástí jsou tak jako i v jiných písních náboženské metafory. Již v 1. verši milovník ženu nazývá andělem. Je zdůrazněna její krása (*rozkochaný*). Důvěrným oslovením ve zdrobnělině (*andělíku*) píseň nabývá světského charakteru.

Třetí verš se obratem *vše milosti plný* blíží základní modlitbě „Ave Maria“ (Zdrávas Maria). Toto zdůraznění výlučnosti milované ženy je příčinou, proč si ji milovník vyvolil *svým srdcem* (V. 4). Tímto gestem se milovník sám povznesl do výše, protože se sám považuje za důstojného partnera vyvolené ženy. Tím se uzavírá první sled myšlenek i obrazů písně (verše 1–4).

Další okruh obraznosti začíná obvyklou přírodní metaforikou. Milovaná žena je ve své kráse a životní plnosti nazvána „květem“ či „květinou“ (viz vysvětlivky). V atributu *převýšborný* zaznívá opět mariánský motiv růže a lilie jako atributů Panny Marie. Zdrobnělina *kvietek* navíc ve shodě s veršem I celou situaci

uvádí do světské milostné roviny. Ctnosti paní jsou důvodem milovnickovy věrné služby. Tím podtrhuje svou vlastní kvalitu: slouží své vyvolené věrně (*beze všie proměny*) a chce být jejím výlučným obdivovatelem (*já, tvůj slůba jediný*, verše 5–7).

Můžeme také uvažovat o tom, zda chtěl autor obměnami v počtu slabik ohraničit a zdůraznit jisté celky výpovědi. Např. nejdůležitější výpovědi milovníka (verše 4 a 7), které píseň zároveň dělí, mají sedm slabik. Úvodní chvála ženy je formulovaná ve dvou osmislabičných verších (verše 1–2), atribut „milostiplná“ je formulován kratším, šestislabičným veršem (verš 3). Další chvála paní, s níž je spojen slib milostné služby, je formulován dvěma desetislabičnými verši (verše 5 a 6).

S. Stanovská

IV.4 Detrimentum pacior

- a) Píseň je zapsána v P I, fol. 11r. V rukopisu se po verši 20 nachází dodatek *Velud solis radius ut supra Eminens ut gladius* (k tomu viz blíže pod d). Transkripce podle Lehára.
- b) Nejvýznačnějším formálním prvkem písně je střídání latinských a českých veršů. Strofy se skládají ze střídavě rýmovaných čtyřverší, která jsou ponejvíce sedmislabičná (7a/7b/7a/7b) s následujícími odchylkami: I,4, III,2, IV,4, V,2 a VI,4 mají šest slabik; I,3, VI,1 a VII,2 a 3 mají osm slabik.
- c) V,3 překládají Vilikovský (1940, s. 184) a Lehár (1990, s. 365) zevšeobecňujícím způsobem jako „hvězdná záře“.

VI,3 a 4 znamenají podle smyslu zřejmě „tak jako (rudá) granátová jablka (tvých tváří) / chci vzplanout touhou“ (srovnej k tomu P. Trost, 1981, s. 255).

VII,1: V latině dvojnásobně: *careo hoc fame* může znamenat také: „chybí mi tento hlad“, rozluštění přináší teprve následující verš.

VII,3–4 podle P. Trosta (1981, s. 255) by se těmto veršům mělo rozumět takto: *nu, běž si (žij blaze) ve jménu Božím, ten ať ti napraví hlavu (tak, že mi dáš najevo svou přízeň)*.

Jak zjistil E. Pražák (ČL 30, 1982, s. 396 a následující), vytvářejí počáteční písmena latinských veršů strof II–V akrostich RONOVECZ. Je to rodové šlechtické jméno, označující také původ. Jeho výskyt je různý a nevíme přesně, které z těchto jmen s písní souvisí: 1) jedná se buď o člena nižšího českého šlechtického rodu Ješka ze Zlíchova, který po roce 1362 vlastnil hrad Ronovec u Havlíčkova Brodu; 2) člena rodu pánů z Ronova (hrad u Příbyslavi); 3) jméno může být také odvozeno od města Ronov u Čáslavi.

a) Tato latinsko-česká makarónská píseň v sobě spojuje motivy milostného nářku, chvály milované ženy a prosby o přízeň, pramenící z dvorské lyriky, s motivy latinské erotické poezie (především ve strofách IV a VII). Zařazuje se tedy do dlouhé tradice středověké žakovské poezie, jejichž nejvýznamnějším svodem je sbírka „Carmina burana“.

Ústředním bodem strofy I je milostný žal, který je v nadsázce popsán jako stálé utrpení (*nynie i v každém času*) a jako muka, která mohou vést až ke smrti

z lásky. Příčinou těchto muk je nádherná ženská bytost, jak se umně říká na konci strofy.

Strofa II:

Láska opanovala již veškerý rozum milovníka (*racio*), nejen jeho láskou vznícené srdce (což je zpodobněno tradičním obrazem srdce probodeného mečem).

Strofa III:

Bolest lásky milovník prožívá obzvláště silně, když svou milovanou nevidí. Její osobnost vnímá jako své štěstí, což zdůrazňuje výkřikem *O felix essencia!* V další formulaci své subjektivní chvále propůjčuje objektivní platnost (její krásu chválí *každý*).

Strofy, jejichž ústředním motivem je chvála vyvolené, ještě důsledněji zpřesňují daná témata „touha muže“ a „krása ženy“. K tomu slouží tradiční hyperbolická srovnání: pohled milované ženy je jako sluneční paprsek, který proniká do jeho srdce, jeho touha je tasený meč (IV). Milovanou ženu nelze srovnat se žádnou pod nebeskou klenbou a rovná se svým vyzařováním krásy nebesům (*zodiaku*) a *slunečné záři* (V).

Strofa VI:

Tato krása milované ženy zapřičiňuje, že si ji milovník vyvolil, což si ustanovil ve svém srdci (*jediná, která jsi srdci vyvolená* – VI,1 překlad S. Stanovská) a uchází se o její přízeň v hyperbole *nedaj mi zabynúti!*(VI,2). Neobvyklý obraz granátových jablek může být narážkou na Píseň písní (4,3) a může se vztahovat i na ňadra milované ženy. V každém případě je v závěrečném verši strofy formulováno přání milostného naplnění: *túbit čbci vzplanúti*.

VII. strofa je další děj ještě více stupňuje: Milovníkovi chybí slova – nemůže tedy mluvit, ne však z rozpačitosti, ale z přemíry milostné touhy (srovnej strofu VI). Tím, že milovanou bytost poroučí Bohu, chce snad dosáhnout změny jejího dosud odtažitého chování v náklonnost: stejně tak je i v závěrečné formulaci rozloučení nekonvenčním způsobem zmíněno milostné zaujetí, které milovník při pohledu na ni pociťuje.

Strofa VIII:

Ve světle latinské středověké milostné lyriky, která je ve své podstatě eroticky jednoznačnější, chceme poukázat na několik dvojsmyslných výpovědí: například tvrzení, že „každý chválí“ krásu ženy, může mít obscénní význam – je to nevěstka, u které každý uspěje. Eroticky jednoznačně v tělesném významu mohou být také míněny metafory o taseném meči (IV) a o granátových jablcích (VI).

Ke stavu bádání v českém prostředí: Podle Vilíkovského (1940, s. 184, srovnej týž, 1948, s. 167f.) vykazuje píseň všeobecné shody s dalšími staročeskými milostnými písněmi, zvláště z českého žakovského prostředí. V tomto je ohledu píseň významným dokladem v otázce původu staročeského milostného básnictví.

Ryšánek (1958, s. 159 a následující) se zasazuje o přesun strof IV a V. Píseň by pak měla toto pořadí strof: 1. Detrimentum pacior, 2. Regitur nun racio, 3. Nam eius absentia, 4. Celi sub cacumine, 5. Velud solis radius, 6. Elekta cordis unica, 7. Careo hoc famine.

Hrabák (1959, s.142), považuje píseň za žakovskou parodii tehdejší staročeské milostné lyriky.

Pražák (1982, s. 396 a násl.) je na základě svého nálezu akrostichu v písni přesvědčen o tom, že pořadí strof II-V je původní; domnívá se, že zápis textu je pouhým fragmentem původního textu a také akrostichon je pouze neúplný.

Trost (1981, s. 255 a násl.) se nedomnívá, že by píseň musela být míněna parodicky; alespoň to nelze tvrdit jen na základě jejího závěru. Od tehdejší staročeské milostné lyriky se píseň liší osobitou strofickou formou (dvojverší latinského a českého verše tvoří tzv. vagantskou strofu), přičemž různé kadence latinských a českých veršů zůstávají zachovány. Trost dále pochybuje o úzké souvislosti této písně s písněmi staročeské milostné lyriky tak, jak to nastiňuje Vilikovský, který pro celou staročeskou lyriku předpokládá značné ovlivnění latinským středověkým básnictvím.

Lehár (1990, s. 363 a násl.) se domnívá, že text písně je celistvější, než předpokládá Pražák. Oba editoři píseň otiskují (tak jako i naše edice) v pořadí strof, které uvádí rukopis.

S. Stanovská

IV.5 Slůvce M

- a) Píseň je zapsána v P₃, fol.156^v. Transkripce podle Lehára.
- b) Píseň je pětistrofá, strofa sestává z deseti veršů a dělí se na dvě (metricky rozdílné) části. Druhá část se opakuje – tvoří tedy refrén. V rukopise je k refrénu zapsána poznámka *Repeticio ut supra post duos versus*. Strofické schéma: 8a/4b/8a/4b// [Refrén:] 8c/8c/4d/8e/8e/4d. Hudební značky pro Versus a Repetio (V. a Ro.) jsou zaznačeny v textu písně.
- c) *Slůvce* (t.j. stč. „písmeno“) *M* označuje počáteční písmeno ve jménu opěvované ženy. Podle E. Pražáka (LF 105, 1982, 222 a násl.) vytvářejí počáteční písmena prvního a třetího verše počínaje druhou strofou akrostich ARGARETA, což zřejmě ukazuje na jméno „Margareta“. Není myšlena konkrétní žena, spíše topické jméno milované ženy (v této souvislosti je nutné zmínit zemřelou manželku v „Oráči z Čech“ Jana ze Žatce, která je také nazývána Margaretou), k duchovnímu významu tohoto jména viz níže u Pražáka.
III,1 *Jestit*: zapsáno jako Gestyt. Písmeno G nahrazuje ve staročeském pravopisu pravidelně písmeno J. V akrostichu tedy čteme správně G ve jménu Margareta. Akrostich lze rozpoznat jen v písemné podobě textu. Kromě hudební realizace je tedy možné předpokládat, že se píseň četla, což platí i pro jiné texty písní. Podle Pražáka již písař, který píseň zapisoval, celkovou podobu akrostichu v písni nerozpoznal.
- d) Píseň je v celém korpusu jedinou písní s refrénem. Její obsah je jednoduchý. Milovník ujišťuje (obecenstvo), že jeho vyvolená, jejíž identita je písmenem M polokryta a poloodhalena, je jeho jedinou útěchou a že jí chce věrně sloužit.

Tato klíčová výpověď je pojata do refrénu a milovník ji vztahuje na *písmeno M*: do tohoto ujištění začleňuje i chválu milované ženy. Panuje v milovnickové

srdci: tím naznačuje, že je připraven jí sloužit. Zdůrazňujícího charakteru jsou formule, kterými milovník přesvědčuje o tom, že ženu miluje, a které se nevy-skytují jen v refrénu, ale velmi často i v ostatním textu (*pravímť cele...a za toť mám... , a v tomť se znám* a jiné- I,2,I,10, II,4, II, 7, IV,2, V,1).

Písmeno M je také onomatopicky v mnohých slovech zdůrazněno (*mé milé M, mněť* v světě milejší nenie, a za toť *mám*, a v *tomť* se znám).

Strofa I:

Základní pocit milovníka je tak jako v mnohých pozdně středověkých pís-ních radost. Pro radost platí všeobecné pravidlo, že se nemá zastírat a má se v ní vytrvat. Milovník o tom poučuje své vlastní srdce a opodstatňuje svůj pocit vznešené lásky, který zažívá.

Strofa II:

Chvála milované ženy dosahuje zamýšlené vysoké stylové roviny narážkou na Pannu Marii. Mariánský atribut *růžě* (v mariánské lyrice „růže bez trnů“) je přiřčen světské milované ženě (srovnej k tomu i písně I.7 a III.3). Je možné, že se tím vysvětluje i užití písmena M jako základního stylového prvku a spojovacího článku mezi milovanou ženou a nebeskou Pannou.

Strofa III:

Milovník v klasické dvorské písni slouží své vyvolené, i když je (napřed či zcela) odmítnut. Zde však slib milostné služby zaznívá v atmosféře lásky, radosti a očekávání dobré perspektivy.

Strofa IV:

Skutečnost, že milovaná žena je mužova útěcha, je zde třikrát zdůrazněna: může si tím být jistá ve svém srdci, není to žádný žert, nikdo než ona jej neutěší (VI-3).

Strofa V:

Milovník přiznává své milované otevřeně svou službu, jejíž výlučnost pod-trhuje slibem věrnosti až do smrti.

Podle E. Pražáka (viz shora) se píseň dá interpretovat ve dvou rovinách: jako světská píseň a jako duchovní píseň na počest Sv. Markéty, na níž se vztahuje akrostich. Snad by bylo dobré tuto interpretaci pojmut poněkud šířeji: v ob-razu růže je obsažena představa Panny Marie, píseň může být také duchovně – alegorickou chválou Panny Marie jako „perly“ (margarita) v biblické rovině. Pro světský výklad se zase nabízí mnohé konotace písmena M jako centrálního pojmu staročeské lyriky, např. pojmu *milost* (láska).

Stav českého bádání se dá shrnout tímto způsobem:

1. Zařazení písně do edic: Vilikovský (1940, s. 65–67) řadí píseň k písním světským, ale zmiňuje se i jejím duchovním rozměru. Havránek/Hrabák (1957, s. 398– 400) řadí píseň k písním světským, tak také Kolár/Pražák (1982, s. 33 a násl.). Lehár (1990, s. 192 a s. 335 a násl.) píseň řadí k písním duchovním. Ve všech edicích píseň figuruje pod názvem „Slovce M“.

2. Hodnocení: Na vysoký stupeň teoretického vypracování dvorských před-stav a na rafinovanou stylistiku písně upozorňuje Černý (1948, s. 78 a násl.).

Hrabák (1959, s. 142) si není jistý, zda tu jde o duchovně-mariánskou píseň nebo o píseň světskou. Pražák s Lehárem upřednostňují dvojí výklad písně. „Mystickou erotiku“ písně vyzvedává Tichá (1984, s. 92 a násl.), přičemž se její světský či duchovní rozměr dá jen velmi těžko postihnout.

S. Stanovská